

DĚTSKÉ ČTENÁŘSTVÍ OČIMA KNIHOVNÍKA

Zlata Houšková – Božena Blažková

Nevíme, co si kdo z přítomných sliboval od příspěvku nazvaného „Dětské čtenářství očima knihovníka“. Neuslyšíte nic o čtenářských průzkumech, oblíbených knihách, nic ze statistiky poklesu či vzrůstu počtu dětských čtenářů ve veřejných knihovnách.

Dámy a pánové, dovoluňte nám začít citátem: „...ony zmíněné vlašťovky zvěstují nové jaro. Nejen tím, že tam, kde si vzali ideu školní knihovny za vlastní, vytvořili v relativně krátkém čase doslova z ničeho z knihovny moderní informační srdce (a zároveň i cosi jako „informační hřiště“) školy, čímž dokázali, že když se chce, tak to jde ... nabízí se jim spolupráce s veřejnými knihovnami. Ty v současné době často hledají čím vším svému novému zřizovateli, tedy obci, zřetelně prokázat účelnost své existence a význam knihovny pro obec. Jistě tedy i ony budou mít zájem najít způsoby, jak v konkrétních podmínkách obce, města nebo městské části spojit síly a finance, při čemž škola by mohla v profesionální knihovně najít kvalifikovaného partnera. Spolupráce školy a veřejné knihovny by přitom mohla postupně dostat i další rozměr, směřovat mimo výuku, iniciativně zaplňovat často prázdný prostor volného času místních dětí“.

Necitujeme tentokrát žádného významného zahraničního představitele knihovnicko-informační teorie a nás již dávno o několik let předběhlé praxe. Citujeme úvodník Dr. Jeleny Hankové z časopisu Infocus č. 6-7 letošního roku.

Možná také že touto citací bychom v zájmu stručnosti mohly náš příspěvek ukončit. Je v něm totiž řečeno to podstatné, o čem zde dnes chceme hovořit. Jde nám především o to upozornit top management veřejných knihoven na nutnost zabývat se (včas) a intenzivně změnou koncepce dětských oddělení veřejných knihoven v souvislosti s výrazným trendem ke změnám ve školách, resp. ve školních knihovnách.

Klub dětských knihoven SKIP (dále KDK), v jehož zastoupení zde vystupujeme, byl jedním z iniciátorů myšlenky, kterou realizoval Výzkumný ústav pedagogický v Praze: uspořádat cyklus seminářů pro ředitele základních škol (následně pak středních škol) „Školní knihovna – informační centrum jako standard školy“. Úspěšně proběhly semináře v Hradci Králové (spolupráce

s Masarykovou základní školou), v Olomouci (spolupráce s Moravskou zemskou knihovnou v Brně a Okresní knihovnou v Olomouci), v září se navazuje dalšími dvěma v Praze.

Účast ředitelů škol příslušného regionu se počítá na desítky, v Hradci např. jich bylo kolem dvou set. Seminář je veden tak, aby přesvědčil ředitele, že je nutno skončit ve výuce s hromaděním znalostí a zahlcováním faktografickými informacemi a že je třeba vést děti k dovednosti získávat, uspořádat a zpracovávat informace, orientovat se ve zdrojích pracovat s informačními prameny (tradičními i elektronickými), umět získané informace (poznatky) reflektovat. V zásadě jde samozřejmě o změnu v pedagogickém přístupu (a o systémovou změnu v našem školství vůbec), ale, jak je patrné z názvu seminářů, zásadní důraz je kladen na školní knihovnu a její podíl v tomto procesu.

A zdá se, že nezůstane pouze u teorie a zbožných přání. Ne snad že by moderně koncipované školní knihovny náhle jako zázrakem vyrostly ve všech školách, ale jsou – a je jich čím dál víc. Informační centrum Masarykovy základní školy v Hradci Králové by svým technickým vybavením (počítače a multimedia běžně používána žáky školy ke kolektivní i samostatné práci v knihovně) mnohé veřejné knihovně vyrazilo dech. Ale jsou i školní knihovny, kde s daleko skromnějším vybavením excelentně provádějí informační výchovu a výchovu ke čtenářství. Hlavně však je jen otázkou času (domníváme se, že ne tak dlouhé), kdy se v tomto duchu promění velká část školních knihoven a skutečně převezme informační výchovu dětí plně do svých rukou.

Tím se dostáváme k jádru věci, k tomu, proč tak dlouho hovoříme o školních knihovnách na tomto fóru v tématickém bloku „Služby veřejných knihoven“. Tato změna – a znovu opakujeme, že přijde jistě a nikoliv za dlouho – musí být totiž reflektována veřejnými knihovnami jednak v koncepci práce s dětským uživatelem (čtenářem, jednak ve změně forem spolupráce se školami, resp. se školními knihovnami.

Ruku na srdce: víme ve veřejných knihovnách, jak vypadají školní knihovny v našem městě či regionu? Nestalo se náhodou z uzavřených, zaprášených sbírek v kabinetu něco, co budeme časem jen obtížně dohánět? A ne-li zatím, což takhle nabídnout pomoc při budování takovéto knihovny?

- v oblasti akvizice (orientace v sekundárních zdrojích, spolupráce s knihkupci, nakladateli a distributory, vzájemná pomoc při aktualizaci fondu)
- v oblasti metodiky (evidence, zpracování, stavění, výběr softwaru pro knihovnu, zácvik při práci s ním, ev. retrokonverze, konzultace všeho druhu)
- v oblasti předávání a budování kontaktů (odborníci z oblasti knihovnicko-informační, dodavatelé hardwaru a softwaru, nábytku a ostatního vybavení, profesní spolky, kolegiální setkání)

- v oblasti meziknihovní výpůjční služby
- v oblasti odborného vzdělávání
- v neposlední řadě v oblasti vzájemného síťového propojení.

To vše by totiž školy uvítaly.

Jsou veřejné knihovny, které si uvědomují smysl a význam této spolupráce (např. Okresní knihovna v Hradci Králové) a jsou veřejné knihovny které zůstávají v klidu s tím, že jich se tyto změny netýkají. Máme přece větší a pestřejší fond, odborně vzdělané pracovníky, zkušenosti, tradici. A školní knihovny?! Jenže pozor! do školních knihoven začínají nastupovat profesionálové, často navíc s pedagogickým vzděláním (v práci s dětmi velká výhoda proti pracovnícím v knihovnách!), Internet a další síťová propojení umožňují překročit hranice malého lokálního fondu, zkušenosti z práce s novou technikou vlastně také ve veřejných knihovnách teprve získáváme atd.

Nebijeme tentokrát určitě na poplach v hodině dvanácté, jak bývá u nás v knihovnictví zvykem, jen upozorňujeme včas na nový trend. Je proto zatím čas přemýšlet, hledat cesty, měnit tvář dětských knihoven, spolupracovat.

Nabízí se otázka, kam by tedy měla veřejná knihovna při práci s dětskými čtenáři soustředit svou pozornost. I tady se domníváme, že je odpověď nasnadě, byť názory se mohou různit: je třeba se soustředit daleko více na oblast volného času a pokusit se z dětských oddělení veřejných knihoven udělat klubové prostředí v nejlepším slova smyslu. To znamená koncipovat dětské oddělení jako místo, kam je možné kdykoliv přijít nejen pro knihu a informaci, nejen se vzdělávat, ale také poslechnout si oblíbenou hudbu, podívat se přes obrazovku PC co je nového ve světě v oblasti, která mě zajímá, možná si i zahrát nějakou hru, realizovat svého koníčka... učinit tedy dětskou knihovnu alespoň pro část populace tak atraktivní, že nepostradatelnou.

Tato koncepce je akceptovatelná i pro našeho zřizovatele – pro obec. Narůstající problémy v oblasti drogové závislosti u dětí, dětské kriminality, gamblersismu a dalších negativních společenských jevů, to vše musí postupně vést představenstvo obcí k podpoře společensky pozitivních aktivit dětí ve volném čase. A dětská knihovna by tady měla stát na prvním místě. (Jinak zjistíme, jako např. v první verzi Úvodní zprávy České republiky o plnění Úmluvy o právech dítěte v letech 1993-1994, že s dětmi pravidelně a intenzivně pracují domovy mládeže a střediska pro volný čas, muzea a galerie, ale žádné knihovny.)

Znamená to ovšem poněkud ustoupit od tradičních a knihovníky tak pečlivě chystaných lekcí knihovnicko-informační výchovy a od vychovávání „malých knihovničků“ (vzpomeňme, kolik dalších znalostí jsme dětem vtlučili do hlavy), vzdělávací a instruktážní akce nahradit setkáními, v nichž se uplatní vlastní aktivita, zájem a tvořivost dětí.

Znamená to opustit přednášky a změnit je v dialog, dát prostor dětem a jejich kreativitu rozvíjet. (Mimoходом zkuste si změřit při pořadu pro děti, jak dlouho mluví dospělý a kolik času dáváme k vyjádření jim!).

Znamená to také koncipovat dětské oddělení veřejné knihovny jinak než oddělení pro dospělé, zcela jinak zde pracovat, provozovat služby, zamyslet se i nad doplňováním vzdělání pracovníků těchto oddělení (zejména doplnění pedagogického vzdělání) atp.

Výhodou pro veřejné knihovny je, domníváme se, velká ochota a vlastní iniciativa „děckařů“ (pracovníků dětských oddělení), ke změnám v obsahu a metodách práce i k vlastnímu profesnímu růstu. Svědčí o ní i vznik Klubu dětských knihoven SKIP v polovině roku 1994, který sdružuje stále více zájemců o nové trendy práce s dětským uživatelem. Klub vznikl spontánně na základě profesního zájmu a za půldruhého roku činnosti se nejen zdvojnásobil počet členů – a trend je stále vzestupný –, ale podařilo se navázat řadu významných pracovních kontaktů (Česká společnost pro podporu a rozvíjení čtenářství CzechRA, Sdružení přátel angažovaného učení (PAU), pedagogické a filozofické fakulty různých vysokých škol aj.) a realizovat množství nezanedbatelných aktivit. Z těch připomínáme především seminář Tvořivá hra, Den KDK v rámci Šrámkovy Sobotky, tvůrčí dílna Pojďme, budeme si číst v rámci festivalu Jičín-město pohádky, pravidelná rubrika v časopise Čtenář, iniciování výše zmíněného cyklu seminářů pro ředitele škol, výzva k akci Čteme všichni, již se zúčastnilo cca 60 veřejných knihoven a již hodlá KDK rozšířit i v r. 1997, tvorba databanky scénářů, námětů a materiálů ke kolektivním akcím pro děti a další. Především však tyto lidé usilují o postupnou změnu tváře dětských knihoven. Velmi dobře si totiž uvědomují, že jak bude dnes vypadat dětské oddělení, tak bude zítra vypadat čtenářská obec veřejných knihoven. Nevychováme-li si totiž čtenáře z mladé generace, budou v příštích letech knihovny zet prázdnotou.

Víme, že řada přítomných ředitelů veřejných knihoven bude soustředěna na jiné, aktuálnější a závažnější (!) problémy ohrožující existenci knihoven právě dnes. Ale co zítra? Víme, že často jsou dětská oddělení v knihovnách odsouvána na vedlejší kolej v zájmu dospělých. Ti přece mohou ovlivnit existenci knihovny, velikost dotací, ti mohou intervenovat či kritizovat. Z tohoto zorného úhlu se jeví dětský uživatel jako ne tak podstatný přívažek. Ale děti jsou děti jenom malou část svého života. Děti jsou budoucí dospělí. Za několik let to budou právě oni, kdo bude ovlivňovat existenci knihovny. Budou-li ovšem vědět, co to veřejná knihovna v obci je. Připomínám v této souvislosti vyjádření jedné rakouské kolegyně, ředitelky velké městské knihovny, která řekla (citujeme ne zcela doslovně) : „U mme v kanceláři nabídnu křeslo kterémukoliv dítěti, jež přijde a něco chce. Já přece nevím, není-li to příští starosta nebo poslanec. Ale on si bude své přijetí u ředitelky knihovny pa-

matovat a bude vědět, jak se zde s občany jedná. Já za deset-patnáct let v knihovně být nemusím, ale knihovna tu rozhodně bude. Já přece pracuji pro ni.“

Tento názor svědčí o demokratickém přístupu ke všem kategoriím čtenářů. Svědčí však také o prozíravosti. A o té je vlastně náš příspěvek.

Odborníci diskutují o tom, zda zůstane tištěná kniha, zda zůstanou „kamené“ knihovny. Názory se různí-od nadšeného jásání nad odsunutím tištěné knihy do propadliště skladů po optimisticky (!) uvážlivé ujišťování, že nejde o konec knihy, „jen“ o rozvoj ostatních médií a změnu postavení knihy jako informačního pramene a zdroje vzdělání, estetického a etického prožitku, rekreace a zábavy. Což je dle našeho soudu poněkud vágní ujištění .

Knihovny (asi) nezaniknou, tvrdí informovaná většina moudrých, jen se musí změnit v usměrňovače, které vědoucně, dovedně, zasvěceně a rychle posílají uživatele via Internet a dalšími informačními dálnicemi či pěšinami tam, kam tento vědomě či podvědomě touží. To je nezvratná a nepochybná pravda.

Možná však půjde ve službách veřejných knihoven dnes také o to přesvědčit nastupující (nejmladší) generaci, že veřejná knihovna může být pro čtenáře – pro člověka – i o hodně víc.